

ekonomichnyi Institut Ministerstva ekonomiki Ukraini: Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini. — 2006. — # 9. — 157 s.

6. *Murashko M.I.* Upravlinnya personalom: Navch. posib. — K.: «Znannya», 2004. — 379 s.

7. *Polyakov N.P.* Ot trudovogo obschestva k informatsionnomu // zapadnaya sotsiologiya ob izmenenii sotsialnoy roli truda. — M.: Nauka, 1990. — 287s.

8. *Tridid O.M.* Organizatsiyno-ekonomichnyi mehanizm strategichnogo rozvitku pidpriemstva. — Harkiv: Vid HDEU, 2002. — 364 s.

9. *Levitt T.* Exploit the product life cycle / T. Levitt // Harvard Business Review. — vol. 43. — November-December 1965. — pp. 81–84

10. *Lewin K.* (1943). Defining the «Field at a Given Time». Psychological Review. 50: 292-310. Republished in Resolving Social Conflicts & Field Theory in Social Science, Washington, D.C.: American Psychological Association, 1997

Статтю подано до редакції 15.09.2016 р.

УДК 314.114/.116(477)

О. В. Карабанова,

аспірантка,

ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена науковому обґрунтуванню та визначенню демографічних чинників, що впливають на стан і розвиток трудового потенціалу України, з метою реалізації інноваційної стратегії розвитку країни. Доведено необхідність статистичного вивчення ключових чинників впливу на чисельність трудового потенціалу України та його структуру. Окреслено заходи щодо підвищення ефективності використання трудового потенціалу України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: демографічні чинники, трудовий потенціал, відтворення, демографічна криза, народжуваність, смертність, чисельність наявного населення.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена научному обоснованию и определению демографических факторов, влияющих на состояние и развитие трудового потенциала Украины, с целью реализации инновационной стратегии развития страны. Доказана необходимость статистического изучения ключевых факторов влияния на численность трудового потенциала Украины и его структуру. Определены меры по повышению эффективности использования трудового потенциала Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: демографические факторы, трудовой потенциал, воспроизведение, демографический кризис, рождаемость, смертность, численность населения.

ANNOTATION. This article is devoted to scientific substantiation and determination of demographic factors affecting the status and development of labor potential of Ukraine to implement the innovation strategy development. The necessity of a statistical study of key factors influencing the size of the labor potential of Ukraine and its structure. Outlined measures to improve the efficiency of the labor potential of Ukraine.

KEYWORDS: demographic factors, employment potential, reproduction, demographic crisis, birth rate, death rate, the number of population.

Постановка проблеми. Трудовий потенціал держави є одним з головних факторів побудови конкурентоспроможної економіки та досягнення суспільно-економічного комфорту для кожного громадянина. Однак, сучасний стан розвитку трудового потенціалу, на жаль, змушує констатувати переважаючі негативні тенденції, що проявляються у скороченні кількісних і руйнації якісних характеристик трудового потенціалу. Вивчення та наукове обґрунтування ключових чинників, які впливають на його стан і розвиток, невід'ємно пов'язано з дослідженнями на ринку праці, що є найважливішим елементом ринкової економіки.

В умовах становлення економічних відносин особливого значення набуває проблема формування та використання трудового потенціалу, який безпосередньо впливає на зростання виробництва, стабільність і конкурентоспроможність підприємства, території, регіону, економіки країни загалом. Разом з тим, стан трудового потенціалу багато в чому залежить від дії різних чинників або умов його відтворення, які необхідно аналізувати, систематизувати й урахувати при реалізації програм у сфері його розвитку та соціально-економічного поступу країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідження проблем розвитку та використання трудового потенціалу ніколи не втрачало своєї актуальності й перебувало в центрі уваги багатьох учених. Розробці науково-методичних засад управління процесом відтворення, формування і використання трудового потенціалу присвячено роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Вагомий внесок у розроблення цих питань внесли: З. Бараник, О. Боднарук, В. Васильченко, Б. Генкін, А. Гриненко, О. Грішнова, В. Гриньова, Н. Єсінова, Л. Керб, А. Коцур, В. Лич, В. Пономаренко, О. Посилкіна, С. Сембер, В. Толок, Р. Чорний, Л. Шаульська.

Метою дослідження є наукове обґрунтування та визначення демографічних чинників, що впливають на стан і розвиток трудового потенціалу України. Для досягнення цієї мети у роботі застосувалися методи узагальнення, середніх величин, статистич-

ного аналізу динаміки, графічний, табличний тощо. Інформаційною базою дослідження є дані Державної служби статистики України, наукові публікації зарубіжних та вітчизняних учених.

Виклад основного матеріалу. Трудовий потенціал як важлива складова людського потенціалу — один із найважливіших факторів економічного зростання та інноваційного розвитку суспільства. Його постійне вдосконалення є ключовою умовою підвищення добробуту населення і передбачає поліпшення якості кадрів, рівня їх підготовки та перепідготовки, осучаснення професійних навичок населення.

Існує чимало визначень поняття «трудовий потенціал». На думку Онікієнко В. В., трудовий потенціал — це сукупність працездатного населення, що має відповідну професійно-кваліфікаційну підготовку, застосовує працю у народному господарстві з урахуванням її технологічної та технічної оснащеності [5].

Долішній М. І. під трудовим потенціалом розуміє прогнозовану інтегральну здатність групи, колективу, підприємства, працездатного населення країни, регіону до продуктивної трудової професійної діяльності, результатом якої є новостворені духовні та матеріальні цінності [3].

Шаульська Л. В. трактує трудовий потенціал як ресурси праці, які визначають сукупність можливостей населення до трудової, підприємницької, інноваційної діяльності в комплексі з умовами та якістю їх використання у сфері праці [7].

Розвиток трудового потенціалу є багатограним процесом, що характеризується впливом багатьох чинників: соціально-економічних, демографічних, соціально-психологічних, інформаційно-комунікативних, техніко-організаційних і галузевих.

Демографічний чинники — одні із визначальних для гарантування стабільного й безпечного розвитку держави. Вони безпосередньо впливають на формування і відтворення трудового потенціалу.

До демографічних чинників, що впливають на розвиток і відтворення трудового потенціалу, можна віднести такі групи: відтворення населення (рівень народжуваності, смертності, дитячої смертності, статеві-вікова структура населення, очікувана та реальна тривалість життя населення, кількість зареєстрованих шлюбів та розлучень); стан здоров'я (захворюваність населення, кількість вперше зареєстрованих захворювань, розповсюдженість та швидкість розповсюдження захворювань, рівень інвалідизації, наявність хронічних захворювань, суб'єктивна оцінка стану здоров'я); відтворення ресурсів праці (демографічне навантаження, тривалість трудового життя, кількість хворих на професійні захворювання, травмованих, чисельність загиб-

лих на виробництві); міграційні процеси (кількість громадян, що приймають участь у міграційних процесах, міграційна мобільність населення, готовність до переїзду, показники міграційного приросту, ефективності міграції).

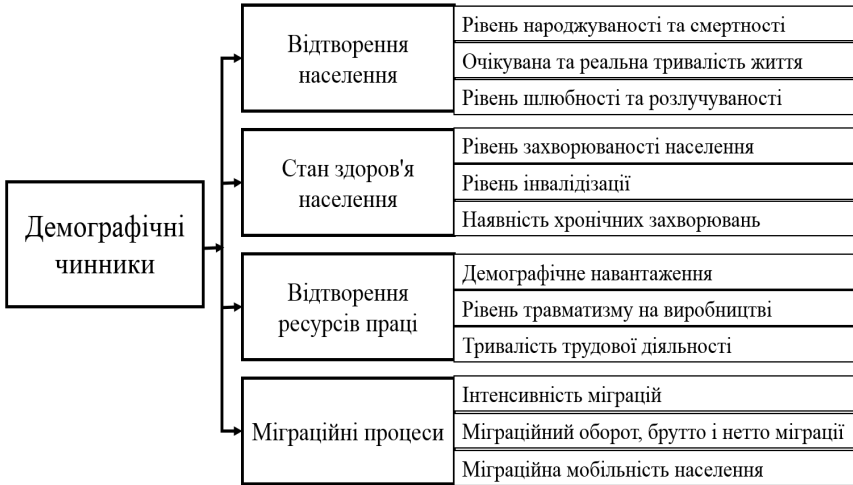

Рис. 1. Основні демографічні чинники, що впливають на відтворення трудового потенціалу

Джерело: узагальнено автором за даними [1—3]

З перелічених демографічних чинників можна виділити ті, які сприяють його формуванню (стимулятори), та ті, що є перепороною його формуванню (дестимулятори) (рис. 2).

До стимуляторів відносяться чисельність населення, чисельність молоді вікової групи, чисельність працездатної групи населення, рівень народжуваності, рівень шлюбності, коефіцієнт міграційного прибуття, а такі показники, як чисельність старшої вікової групи, демографічне навантаження, рівень травматизму на виробництві, рівень дитячої смертності, рівень розлучуваності, коефіцієнт міграційного вибуття, рівень інвалідизації відносяться до дестимуляторів.

Станом на 1 січня 2015 року чисельність наявного населення України склала 42,9 млн осіб, що на 2,4 млн осіб менше ніж у попередньому році. Більшість населення України мешкала в міських поселеннях — 26,7 млн осіб (69,1 %). Порівняно з попереднім роком показник урбанізації зріс на 0,2 в.п.

Чисельність наявного населення України протягом 1991—2015 років зменшилась на 9,0 млн осіб, у тому числі міського на 5,4 млн осіб і сільського на 3,6 млн осіб (рис. 3). Загалом спостерігається стала тенденція до зменшення наявного населення України. Причому, це відбувається як у міській, так і в сільській місцевостях.

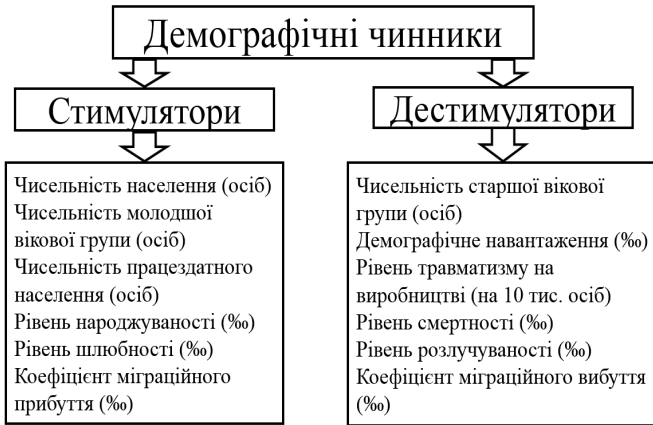

Рис. 2. Розподіл демографічних чинників, що впливають на відтворення трудового потенціалу

Джерело: узагальнено автором за даними [1, 2, 4]

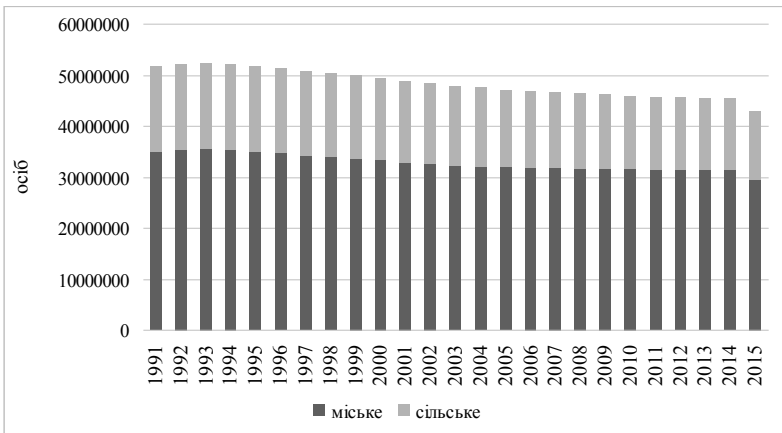

Рис. 3. Чисельність наявного населення України

Джерело: складено автором за даними [6]

Структура населення України за статевою ознакою характеризується перевагою жіночої статі. На початок 2015 року частка жінок у структурі наявного населення області склала 54,1 %, чоловіків — 45,9 % (у міських поселеннях — 54,6 % і 45,4 %, сільській місцевості — 53,2 % і 46,8 % відповідно). Співвідношення кількості чоловіків і жінок змінюється залежно від віку. Якщо при народженні завжди переважає частка хлопчиків (у 2015 році на 100 дівчаток народилося 106 хлопчиків), то при пересуванні від дитячих до молодших і старших вікових груп відсоток осіб жіночої статі поступово зростає.

На початок 2015 року на 1000 чоловіків припадала 1161 жінка, у міських поселеннях — 1180, у сільській місцевості — 1120 жінок. Гендерне співвідношення живонароджених в Україні залишається майже незмінним. У 2015 році народилося 465,9 тисяч немовлят, з них хлопчиків — 240,1 (51,5 %), а дівчаток — 225,8 тисяч (48,5 %). На 100 живонароджених дівчаток припадало 106 хлопчиків (у міських поселеннях — 107, у сільській місцевості — 106 хлопчиків).

Чисельність дітей у віці 0–15 років на початок 2015 року становила 6816,0 тис. осіб, у тому числі хлопчиків — 3507,8 тис. осіб, дівчаток — 3308,2 тис. осіб. Частка осіб цієї вікової групи складає 15,9 % від загальної чисельності наявного населення. Частка населення у віці 16–59 років складала 62,3 % (26613,3 тис. осіб, з них чоловіків — 12962,7, жінок — 13650,6 тисяч). За оцінкою, станом на початок 2015 року чисельність осіб у віці 60 років і старше становила 9330,4 тисячі, або 21,8 % (чоловіків — 3317,3, жінок — 6013,1 тисячі). Висока частка осіб у віці, старшому за працездатний, скорочує обсяги трудового потенціалу держави (рис. 4).

Вікова структура визначає і демографічне навантаження — на 1 січня 2015 року на 1000 осіб у віці 16–59 років припадало 256 осіб у віці 0–15 років та 351 особа у віці 60 років і старше. У міських поселеннях ці показники становили, відповідно, 574, 240 і 334 особи, у сільській місцевості — 684, 295 і 389 осіб. Вищий рівень старіння населення в сільській місцевості зумовлює відповідно і більше демографічне навантаження, ніж у міських поселеннях.

В Україні існує тенденція, яка полягає в загальному старінні населення. Відповідно до міжнародних критеріїв населення вважається старим, якщо частка осіб у віці 65 років і старше перевищує 7 %. На початок 2015 року майже кожен сьомий житель України перебував у віці 65 років і старше (кожний десятий чо-

ловік і кожна п'ята жінка). Рівень старіння більш високий у сільській місцевості (17,5 %), ніж у міських поселеннях (14,7 %).

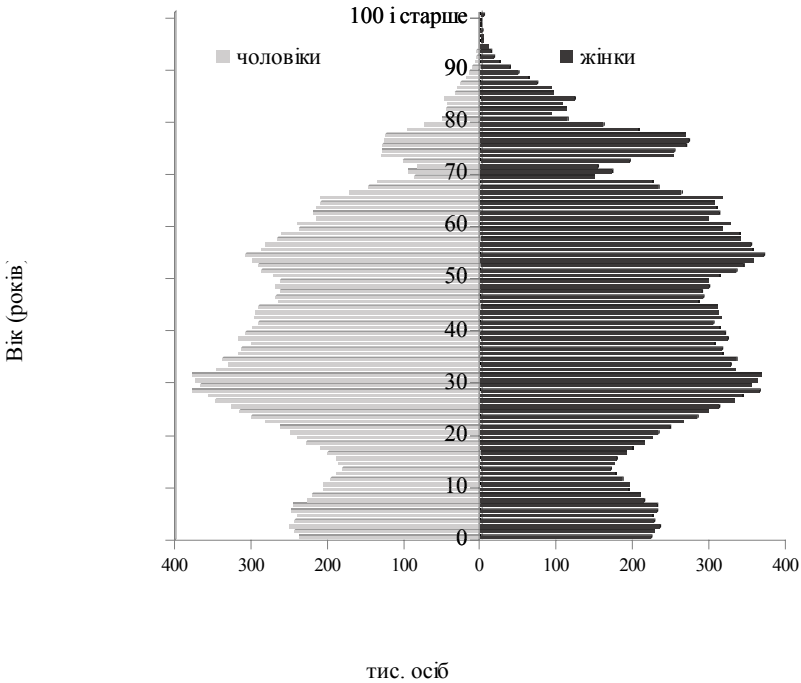

Рис. 4. Розподіл постійного населення за статтю та віком станом на 1 січня 2015 року

Джерело: складено автором за даними [6]

Старіння населення є однією з актуальних проблем сучасності. Згідно з офіційною статистикою, демографічне старіння в Україні розпочалося з першої половини 50-х років ХХ ст. (за переписом 1959 року особи віком понад 60 років становили 10,5 %). За даними Держстату, в Україні на 1 січня 2015 року частка пенсіонерів досягла 21,8 % від загальної чисельності населення, отже за шкалою Боже-Гарнье — Росета Україна належить до країн з дуже високим рівнем демографічної старості. Старіння населення має яскраво виражене «жіноче обличчя» (рис. 5).

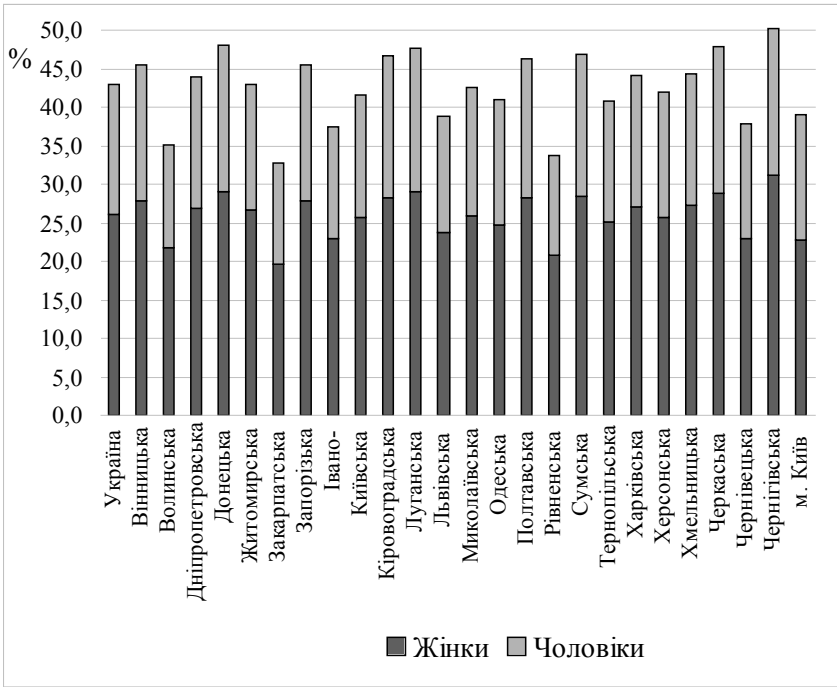

Рис. 5. Частка пенсіонерів у загальній чисельності населення України у 2015 році

Джерело: складено автором за даними [6]

У 2015 році чисельність жінок віком 60 років і старше в 1,56 разу перевищувала чисельність чоловіків того самого віку. Фемінізація старіння пов'язана з підвищеною смертністю чоловіків. Висока чоловіча смертність знаходить своє відображення у великих гендерних відмінностях тривалості життя. Так, середня тривалість життя українських жінок у 2015 році складала 76,3 року, що на понад 10 років перевищує значення відповідного показника у чоловіків.

Внаслідок старіння населення збільшуються втрати життєвого й трудового потенціалів, зростає економічне «навантаження» працездатних непрацездатними і тим самим погіршуються демографічні передумови сталого соціально-економічного розвитку.

Сучасні проблеми відтворення населення України (низька народжуваність, депопуляція, старіння населення) мають довготри-

валий вплив на усі аспекти життєдіяльності суспільства. Наслідками цих процесів є скорочення чисельності й частки осіб працездатного віку, формування дефіциту робочої сили, збільшення демографічного навантаження на працездатне населення, скорочення фінансових можливостей щодо соціального забезпечення осіб похилого віку та малозабезпечених.

Отже, демографічна криза є однією з основних причин, які стримують розвиток трудового потенціалу в Україні. Відбувається звуження демографічної бази відтворення трудового потенціалу через низький рівень народжуваності, високий рівень смертності, трудову еміграцію працездатного населення, скорочення тривалості життя, погіршення вікової структури, зниження чисельності економічно активного населення, що негативно впливає на відтворення трудового потенціалу України.

Висновки. Результати аналізу демографічної ситуації, формування трудового потенціалу, економічних наслідків стабілізації населення в умовах депопуляції свідчать про необхідність розробки як державної, так і регіональної програми розвитку й управління відтворенням населення; важливим завданням держави повинна стати активна демографічна політика. Для цього необхідно: стимулювати підвищення народжуваності; розробити сімейну політику, спрямовану на збільшення дітей у сім'ях шляхом розширення системи матеріального забезпечення вагітних жінок, а також багатодітних сімей; орієнтувати демографічну політику держави на охорону здоров'я громадян; знижувати рівень зайнятості жінок з метою переорієнтації частини з них на обслуговування сім'ї (за допомогою державної соціальної політики); проводити демографічні експертизи сучасних економічних перетворень.

Література

1. *Богиня Д. П.* Основи економіки праці: Навч. посібник / Д. П. Богиня, О. А. Грیشнова. — К.: Знання-Прес, 2000. — 313с.
2. *Гальків Л. І.* Людський капітал: базисні поняття та концептуальні положення / Науковий вісник НЛТУ України. — 2008, вип. 18.9 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/18_9/187_Galkiw_18_9.pdf
3. *Долішній М.І.* Соціально-психологічні компоненти трудового потенціалу / М.І. Долішній // Демографічні аспекти відтворення трудового потенціалу. — К., 1993. — С. 87.
4. *Злупко С. М.* Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні: Навч. посібник / С. М. Злупко, Й. І. Раденький //

Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — 192 с.

5. *Онiкiєнко В.В.* Продуктивна зайнятiсть: змiст, актуальнi проблеми i шляхи вдосконалення / В.В. Онiкiєнко, Н.П. Коваленко. — К. : Принт-експрес, 1999. — 50 с.

6. Офiцiйний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> — Назва з титул. екрана.

7. *Шаульська Л.В.* Трудовий потенцiал: багаторiвнева стратегiя збереження та розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографiя, економiка працi, соцiальна економiка i полiтика» / Л.В. Шаульська. — К., 2006. — С. 9.

Статтю подано до редакцiї 23.09.2016 р.

УДК: 339.56

Шемчук М. Ю.

аспiрантка кафедри статистики
ДВНЗ «КНЕУ iменi Вадима Гетьмана»

ДИНАМiКА ОБСЯГiВ ЕКСПОРТУ-iМПОРТУ ТОВАРiВ В УКРАiНI ЗА 2011—2015 РОКИ

АНОТАЦIЯ: У статтi розглянуто питання пов'язанi з експортом iмпорт-ом товарiв в Украiнi, а саме: динамiка основних показникiв зовнiшньої торгiвлi товарами та аналiз фактичних обсягiв експорту-iмпорту у загальному обсязi.

Проведено аналiз основних показникiв: експортної квоти, iмпортної квоти, коефiцiєнту покриття експорту iмпортом, сальдо зовнiшньоекономiчної дiяльностi та динамiки фактичних обсягiв експорту та iмпорту. Доведено залежнiсть мiж обсягами валового внутрiшнього продукту та обсягами експорту-iмпорту як основних показникiв, за допомогою яких визначається рiвень експортної вiдкритостi та iмпортної залежностi економiки краiни.

КЛЮЧОВI СЛОВА: зовнiшня торгiвля, експорт, iмпорт, товари, темп приросту, динамiка.

АННОТАЦИЯ: В статье рассматриваются вопросы связанные с экспортом и импортом товаров в Украине, а именно: динамика основных показателей внешней торговли товарами и анализ фактических объемов экспорта-импорта в общем объеме.

Проводится анализ основных показателей: экспортной квоты, импортной квоты, коэффициента покрытия экспорта импортом, сальдо внешнеэкономической деятельности и динамики фактических объемов экспорта и импорта.

Доказано зависимость между объемами валового внутреннего продукта и объемами экспорта-импорта как основных показателей при помощи которых определяется уровень экспортной открытости и импортной зависимости